

ÜMUMPEDAQOJİ PROBLEMLƏR

UOT 37.

İranə Oqtay qızı Məmmədova
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

İNNOVASIYA: MAHIYYƏTİ, MƏZMUNU VƏ PROBLEMİN PEDAQOJİ ƏDƏBİYYATDA QOYULUŞU

Ирана Октай гызы Мамедова
диссертант по программе доктора философии
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ИННОВАЦИЯ: СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ И ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Irana Oktay Mammadova
doctorial student in the program of doctor of philosophy,
Azerbaijan State Pedagogical University

INNOVATION: ESSENCE, CONTENT AND STATEMENT OF THE PROBLEM IN PEDAGOGICAL LITERATURE

Xülasə. Bu məqalədə innovasiyanın mahiyyəti və məzmunu araşdırılır. Ehtiyacların inkişafı nəzərə alınaraq innovasiya təcəssüm etdirilən intellektual fəaliyyət şəklində təqdim olunur. Məqalədə cəmiyyətdəki sosial, istehsalat, texniki, iqtisadi münasibətlərə təsiri çərçivəsində "innovasiya", "yenilik" və "yenilikçi" anlayışlarının arasındakı əsas fərq açıqlanır. İnnovasiyanın konkret mənası və müəyyən nəticəsi olan bir kateqoriya kimi qəbul edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Açar sözlər: *innovasiya, yenilik, innovasiyanın tarixi, innovativ proses, innovasiyanın sferası, innovasiyanın potensialı, innovativ fəaliyyət fəaliyyəti.*

Резюме. В данной статье рассматривается сущность и содержание инноваций. Учитывая во внимание развитие потребностей, инновация представляется в виде интеллектуальной деятельности. В статье раскрывается принципиальное различие понятий и «инновация», «новшество» и «нововведение» в рамках их воздействия на социальные, производственно-технические, экономические отношения в обществе. Особое внимание уделено восприятию инновации в качестве категории, имеющей конкретное значение и определенный результат.

Ключевые слова: *инновация, новшество, нововведение, история инноваций, инновационный процесс, инновационная сфера, инновационный потенциал, инновационная деятельность.*

Summary: This article examines the essence and content of innovation. Taking into account the development of needs, innovation is presented in the form of intellectual activity. The article reveals the fundamental difference between the concepts and "innovation", "innovation" and "innovation" in the framework of their impact on social, industrial, technical, economic relations in society. Particular attention is paid to the perception of innovation as a category that has a specific meaning and a certain result.

Key words: *innovation, innovation, innovation, history of innovation, innovation process, innovation sphere, innovation potential, innovation activity.*

Bəşər xəlq olunandan bu günə qədər təbiət və cəmiyyət hadisələri ilə təmasda tarixi təkamül yaşamaqdadır. Dünyanı dərk etmək mara-

ğından doğan bazis-düşüncə sayəsində insanın təkəkkürü daim təkmilləşmiş, sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişafa nail olmuşdur. İnkarı-inkar

qanununa uyğun olaraq “köhnənin” mütərəqqi elementlərini əxz etməklə, yaradılan və praktika-da təsdiqini tapan hər bir “yenilik” ümumi inkişafın istiqamətini müəyyən etmişdir. Müxtəlif zaman və məkanda bu yeniliklər fərqli anlayışlarda, məsələn “innovasiya” terminində ifadəsini tapsa da, yenilik mahiyyətini bu gün də saxlamaqdadır. İnnovasiya anlayışının, və innovativ təlim metodlarının tətbiqi tarixi ilə bağlı aşağıda təqdim etdiyimiz faktlar fikrimizi təsdiq edir.

Qərbi ölkələrinin tədqiqatçılarının əsərlərində “İnnovasiya” anlayışının ilk dəfə XIX əsrdə meydana gəldiyi iddia olunur. İnnovasiya termininin ilk dəfə qərb tədqiqatçılarının antropologiya və etnologiyaya dair elmi tədqiqatlarda bir mədəniyyətin elementlərinin digərinə inteqrasiyasını və onun nəticəsini bildirən anlayış kimi leksikona cəlb olunduğu diqqətə çatdırılmışdır [13, s. 5].

“İnnovasiya” anlayışı avstriyalı və amerikalı iqtisadçı Y. Şumpeterin əsərlərində də geniş şərh olunmuşdur. “The Theory of Economic Development» əsərində o yazır ki, innovasiya fəaliyyəti insan kollektivinin yeni elmi biliklər, ideyalar, kəşflər və ixtiralar, mövcud elmi tex-

nologiya sistemi, müasir avadanlıqların necə istifadəsi və tətbiqi əsasında innovasiyaların tam həcmdə ictimai realizəsinə yönəldilmiş sistemli fəaliyyət növüdür”. “İnnovasiya” sahibkarlıq ruhu ilə motivləşdirilmiş istehsal amillərinin yeni elmi-təşkilati kombinasiyasıdır [15, s. 361]. O, 1900-cü ildə iqtisadiyyatda “innovation kombinasiyalar” problemini tədqiq edərək, iqtisadi sistemin kəmiyyət və keyfiyyətə inkişafında innovasiyaların vacib faktor olduğunu sübut etmiş, innovasiya anlayışına yeni həyat vermişdir. Bu termin həmin dövrdən başlayaraq sosial-iqtisadi və mədəni həyatın bütün sahələrində istifadə olunmasına vəsiqə almışdır. Hər bir yeniliyin deyil, yaradılıb, tətbiq olunub, müxtəlif sahə sistemlərinin səmərəliliyini yüksəldən və zamanın tələbinə uyğun idarəetməni təmin edən yeniliyin innovasiya olduğunu əsaslandırmışdır.

Digər tədqiqatçı E. Rocers innovasiya anlayışını bir alətin yeni üsullarla texnika və texnologiya ilə inkişaf prosesi kimi izah etmişdir [16, s. 11-12]. Müəllif innovasiyanı fərdlər tərəfindən yeni olaraq qəbul edilən fikir, təcrübə və ya obyekt formasında təsnif etmişdir. Biz bunu aşağıdakı cədvəldə aydın şəkildə görə bilərik.

Element	Təsnifat
İnnovasiya	Yeni fikir və ya təcrübə tətbiq vahidi innovasiya kimi müəyyən etmişdir.
Kommunikasiya kanalları	Vasitələrdir. Mesajlar bir tərəfdən digərinə ötürülür.
Zaman	İnnovasiya haqqında qərar vermək üçün ayrılan müddətdir.
Sosial sistem	Bu sistem ortaq bir hədəfə çatmaq və problemləri həll etmək üçün birgə fəaliyyəti müəyyən edir.

İnnovasiya anlayışı ilə bağlı tədqiqatları ilə seçilən məhsuldar tədqiqatçı B. Tvissin irəli sürdüyü nəzəriyyəyə görə “innovasiya” bir ideyanın və yaxud ixtiranın iqtisadi məzmun aldığı prosesdir [14, s. 36-37]. Tədqiqatçı B. Santoya görə, “innovasiya” elə bir ictimai-texniki-iqtisadi prosesdir ki, onun vasitəsi ilə ideya və ixtiralar-dan öz xüsusiyyətlərinə görə daha yaxşı məmulatlar və texnologiya yaradılmasına gətirib çıxarır. İnnovasiyanın iqtisadi fayda ya mənfəətə istiqamətləndiyi halda, onun “bazara çıxarılması isə əlavə məhsul əldə edilməsinə gətirib çıxara bilər” kimi fikirləri irəli sürmüşdür [11, s. 20].

Beləliklə, innovasiya anlayışına iqtisadiyyat prizmasından çıxış olunaraq təqdim olunan bütün təkliflərdə bu anlayışın yenilik mənasını daşması ortaq elmi qənaət kimi qəbul olunmuşdur.

XVII əsrdən başlayaraq bu günə qədər innovasiya anlayışının mahiyyəti haqqında söylənilən rəy və mülahizələri təhlil süzgecindən keçirməklə, belə bir nəticə ilə razılaşmaq olar ki, innovasiya-bazara daxil edilmiş praktiki fəaliyyətdə istifadə olunan yeni və ya təkmilləşdirilmiş proses və yaxud da ki, sosial xidmətlərə yeni yanaşma, həmçinin yeni və ya mütərəqqi məhsul şəklini alan innovasiya fəaliyyətinin son nəticəsidir. İnnovativ fəaliyyətin nəticəsinin uğurluluğu isə irqi, milli, dini və demografik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir xalqın təhsil səviyyəsi ilə şərtlənir. Məhz, qərb ölkələrinin sosial-iqtisadi və mədəni durumunun müasir səviyyəsi, onların təhsil sistemində mütəmadi tətbiq olunan pedaqoji innovasiyalarla vəhdətdə tarixi inkişaf yolunun qanunauyğun reallığıdır. Bu baxımdan beynəlxalq təhsil sistemində

pedaqoji innovasiya anlayışı, pedaqoji innovasiyaların tətbiqi ilə əlaqədar faktların təhlili və ümumiləşdirilməsi xüsusi aktualıq kəsb edir.

Məşhur təhsilşünaslar Piter F.Druker [5, s. 169] “innovasiya”-ni sahibkarlığın açarı hesab etsə də, Maykl Porter pedaqoji innovasiya anlayışına yeni dərkətmə bucağından yanaşaraq, innovasiyanı özündə rəqabət üstünlüyünü təmin edən pedaqoji texnologiyaların və yaradıcı təfəkkürü ehtiva edən yenilik kimi dəyərləndirmişdir [9, s. 76].

Distant təhsil müasir dövrün pedaqoji innovasiya nümunəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Kadr hazırlığı üzrə distant təhsilin tətbiqi tarixi 1728-ci ildən başlayaraq dövrümüzə qədər dinamik inkişaf mərhələlərindən keçmişdir. Həmin ildə təhsilşünas Kaleb Filips “Boston” qəzetində “Tələbələrin stenoqrafiyanı ölkənin istənilən nöqtəsində məktub mübadiləsi yolu ilə öyrədilməsi” elanı distant təhsilin ilk nümunəsi kimi tarixə düşmüşdür. 1840-cı ildə İsak Pitman təhsilalanların ünvanına tədris etdiyi fənlər üzrə sirkulyar məlumatlar göndərmək üsulu ilə tədrisə əlavə yenilik gətirdi. Pedaqoji innovasiya kimi dəyərləndirdiyimiz bu yeniliyin yenilik mahiyyəti məhz, onun yaranışı, tətbiqi və verdiyi effektiv nəticə ilə əsaslandırılmalıdır. Məhz bu innovativ fəaliyyət düz 16 il sonra Ç.Tusen və Q.Langensheyd tərəfindən Berlində qiyabi təhsil verən institutun yaradılması üçün perspektiv açdı. 27 il sonra isə ABŞ-da Anna Elitot tərəfindən yaradılan qiyabi təhsil ocağı, Ayzek Pitman tərəfindən “Poçt vasitəsi ilə təhsilin proqramı”-nın tərtibi pedaqoji innovasiyaların varisliyinin, köhnənin təkmilləşdirilməsi və ya onun mütərəqqi elementlərini saxlamaqla yenisinin yaradılmasının vəhdət təşkil etməsini sübut edir. 1892-ci ildə Çikaqo Universiteti ilk distant təhsil proqramının hazırlayan və tarixə ilk distant təhsil müəssisə kimi tarixə daxil oldu. Bu təcrübə yeddi il sonra Kanada Korolevski Universitetində tətbiq olundu. 1906-cı ildə ilk dəfə olaraq Kalvert və Baltimor ibtidai məktəblərdə məsafədən təhsil təcrübəsini tətbiq etdi.

XX əsrin birinci yarısında beynəlxalq iqtisadiyyatda baş verən keyfiyyət dəyişiklikləri bazis olaraq davamlı elmi-texniki tərəqqi, eləcə də təhsil innovasiyalarının təkmilləşməsi üçün münbit mühit yaratdı. Radionun kəşfi 1922-ci ildə ABŞ-ın Pensilvaniya universitetində radio

vasitəsi ilə tədris innovasiyasının tətbiqinə başlandı. 1934-cü ildə isə bu universitet günümüzdə də fəaliyyətdə olan efir təhsil kanalı təsis etdi. Televiziyanın kəşfi isə 1950-ci illərdə yeni pedaqoji fəaliyyət innovasiyalarının meydana gəlməsinə təkan verdi. ABŞ və Avropada televiziya təhsil kanalları iş düşdü. 1960-cı illərdə distant təhsil əsasında okreditə olunan diplomların verilməsi təcrübəsi tətbiq olundu. Beləliklə, həmin ildə distant təhsil YUNESKO-nun dəstəyi ilə beynəlxalq tanın hüququ aldı. 1963-cü ildə İngiltərənin Baş Naziri Vilsonun bəyanatı ilə “Efir Universiteti” təsis olundu. 1969-cu ildə isə “Open Universitet”-“Açıq Universitet” yaradıldı ki, bu gün 200000 müxtəlif yaşlı insan bu təhsil müəssisəsinin tələbəsidir.

Tarixə internetin kəşfi hadisəsi ilə daxil olan XX əsrin 80-illəri sosial-iqtisadi və mədəni həyatın, xüsusilə təhsilin bütün pillələrində, eləcə də ənənəvi və distant təhsil növlərində pedaqoji innovasiyaların tətbiqini zəruriləşdirdi. 1997-ci ildə Blaskvoard Kompaniyası kompüter texnologiyalarından istifadə şəraitində təhsilin idarə olunmasının innovativ “Standart Platforma”-sını hazırladı. Hansı ki, bu gün lider olan bu Kompaniyanın təhsil innovasiyaları və texnologiyalarından və məhsullarından dünyanın 10000-dən artıq təhsil təşkilatı istifadə edir. 2000-ci ildə etibarən distant təhsil ənənəvi təhsil formasını üstələməkdədir. 2011-ci ildə Stenford Universitetinin professorları Sebstyan Tran və Piter Norviq tərəfindən incəsənət intellektləri üçün yaradılan onlayn kurslar qısa müddətdə dünyanın 190 ölkəsini təmsil edən 160000 tələbəni cəlb etdi.

Təhsildə müasir innovasiyalardan istifadə təcrübəsinə həsr olunan sovet dövrü pedaqogikaşünaslığında “innovasiya” anlayışının XX əsrin 80-ci illərindən etibarən pedaqoji iş sistemə inteqrasiyası qeyd olunur. İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı, informasiyanın sürətli ötürülməsi üçün yaranan internet imkanları ictimai-iqtisadi və mədəni sektorlarda innovasiyaların tətbiqinə meydan açdı. İnnovativ fəaliyyətin elmi-nəzəri əsaslarının tədqiqinə həsr olunmuş pedaqoji-psixoloji əsərlər yarandı.

Təhsildə zəruri islahatlar müasir informasiya və texnologiyalardan yararlanaraq pedaqogika, psixologiya, sosiologiya, fəlsəfə və iqtisadi

diyyat kimi sahələr üzrə dünyanın aparıcı alimlərinin son tədqiqatlarının öyrənilməsi davam etdirilməlidir. Rusiyanın pedaqoji elmlər sahəsində çalışan bir sıra alimlərinin tədqiqatlarında problemlə bağlı elmi mülahizələr elmi dövriyyəyə cəlb olundu. V.İ. Zaqvyanın fikrincə, “innovasiya” müəllimlərin pedaqoji təcrübəsinə “yeni fikir”, “yeni texnologiya gətirən” predmet kimi dəyərləndirilir [98, s. 62]. Rus pedaqog-alimləri P.T. Qalperin [4, s. 3-9], A.K. Markova [8, s. 232], V.A. Slastenin [12, s. 8], V.S. Tolstoy, V.B. Sazanova, A.İ. Priqojin [10, s. 32-51], V.İ. Zaqvazinskiy [6, s. 110], İ.V. Bestujeva-Ladı [3, 2-7 s.], M.V. Klarinin tədqiqatlarında pedaqogikada innovativ proseslər ətraflı təhlil olunur və ümumiləşdirilir [7, s. 32-39]. “İnnovasiya” anlayışı pedaqoji kateqoriya kimi müxtəlif prizmalardan təhlil edilir. Onların fikirlərindəki ortaq cəhət ondan ibarətdir ki, bütün müəlliflər pedaqoji innovasiyanı pedaqoji fəaliyyətdə yeniliklərin tətbiqi və bu yeniliklərin effektivliyini artırmaq üçün tədris və tərbiyə texnologiyasının məzmununa yönəlmiş kompleks dəyişikliklər hesab edirlər. Tədqiqata cəlb etdiyim müvafiq əsərlərin hər biri elmi araşdırmamızın istiqamətinin, sisteminin müəyyən edilməsində xüsusi köməyimizə gəlmişdir. Xüsusilə O.B. Bandarenkonun innovasiya anlayışının tarixinə, mahiyyət və klassifikasiyasına həsr olunmuş mülahizə və qənaətləri innovasiya, innovativ fəaliyyət anlayışlarının mahiyyət və məzmununa dair faktların və iş təcrübəsinin təhlil və sintez edilməsində köməyə az gəlməmişdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz innovasiya anlayışının XIX əsrdə meydana gəlməsi haqqında informasiyadan fərqli olaraq, o, bu anlayışın ilk dəfə XVII əsrdə latın dilində “novatio” (dəyişiklik) mənası verən kəlmə kimi işlədilməsi vurğulayır. Müəllif bu kəlmənin mənşəcə latın dilinə mənsubluğu haqqında qərb və rus müəllifləri ilə həmfikir olsa da, ifadənin əvvəlinə “in” приставkası əlavə ediləndən sonra, latıncadan tərcümədə “dəyişikliyə yönəlmiş” ifadə forması aldığını göstərir. Linqvistik dəyişikliyə məruz qalsa da, innovasiya anlayışının yenilik mahiyyətini əvvəlki kimi yenə də saxladığı əsaslandırılır.

V.A. Slastenin və L.S. Podımovanın innovasiya ilə ənanəvilərin müqayisəsinə, onların arasında müəyyən ziddiyyətlər mövcudluğu və həlli yollarına həsr olunmuş tədqiqatlarında mü-

əllimlərin innovativ peşə xüsusiyyətləri ilə əlaqədar yeni nəticələr əldə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyinə nail olduqdan sonra təhsilin bütün pillələrində, o cümlədən ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı prosesində innovasiyalar üzrə pedaqoji işin sisteminin tətbiqi və təkmilləşdirilməsi prioritet istiqamət kimi daim diqqət mərkəzində olmuşdur. İbtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı prosesi üçün xüsusi zərurilik kəsb edən innovasiyaların klassifikasiyası, təhlili və ümumiləşdirilməsi bu nöqtəyi-nəzərdən maraqlandırır.

Keçən əsrin 90-cı illərinin ikinci yarısından başlanan təhsil islahatları sayəsində ibtidai sinif müəllimi hazırlığı üzrə innovasiyalara əsaslanan ali pedaqoji iş sistemi formalaşmışdır. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyasında innovasiya və onun cəmiyyətə verə biləcəyi faydalardan bəhs edən müddəalar yer almışdır. Təhsilin inkişafı və onun innovativliyi ilə bağlı konsepsiyada deyilir: “*Elmi potensialın və innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi; elmin inkişafı yerli xüsusiyyətlər və global meyillər nəzərə alınmaqla prioritetləşdiriləcək və mütərəqqi dünya elminə səmərəli inteqrasiya prosesi davam etdiriləcəkdir. Elmi infrastrukturunu təkmilləşdiriləcək, elmin maddi-texniki bazası müasirləşdiriləcək və bu sahədə informasiya təminatı sistemlərinin elektron formaya keçirilməsi təmin ediləcəkdir*” [1, s. 18].

Sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi, qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi elmi-texniki nailiyyətlərin əsasında yaradılan innovasiyaların tətbiqini strateji vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda bu vəzifənin vacibliyi nəzərə alınaraq qeyd olunmuşdur: “*Sürətlə modernləşən Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab verməsi istiqamətində yeni addımların atılmasına və ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmasına ehtiyac vardır*” [2]. Ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi ilə yanaşı, öl-

kədə insan kapitalının inkişafı, şəxsin müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsinin təmin edilməsi vurğulanmışdır. Bu da səbəbsiz deyil. İnsan kapitalının inkişafı iqtisadiyyatın global sistemə uğurlu inteqrasiyası və ölkənin beynəlxalq rəqabətdən daha effektiv faydalanması prosesində ən mühüm şərtlərdən olub, ölkənin təhsil sisteminin başlıca vəzifəsini təşkil edir. Yeni təhsil sistemi innovativ yanaşma tələb edir.

Problemin aktuallığı. “İnnovasiya” anlayışı ilə bağlı diskussiya xarakterli fikirlər əsaslandırılmışdır. “İnnovasiya” anlayışının daha əvvəl məlum olmayan təhsil ideyaları, elmi tədqiqat yeniliyi, təkmilləşdirilmiş, yenidən bərpa edilmiş ideyalar və dəyişən şəraitdə məqsədlərin yenidən qurulması kimi

şərh edilmişdir. Elmi dövriyyədə olan pedaqoji-psixoloji əhəmiyyətli ədəbiyyatla ətraflı tanış olunmuş, müəllimlərin yaradıcılığına ehtiramla yanaşmış, onlardan səmərəli bəhrələnilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmasının nəzəri əsasları müəyyənləşdirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Problemin tədqiqinə həsr olunmuş xarici ölkə müəllimlərinin əsərləri də tədqiqatın yol xəritəsinin hazırlanması, problemə münasibətdə milli və beynəlxalq mövqelərin müqayisəsi, elmi nəticələrin çıxarılmasına istiqamət vermək baxımından kifayət qədər əhəmiyyətli olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası // -Bakı: Xalq qəzeti. -2012, 29 dekabr.
2. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”. -Bakı: Xalq qəzeti, -2013, 24 oktyabr.
3. Бестужев-Лада, И.В. Социальное прогнозирование / И.В. Бестужев-Лада, - Москва, -2002. – с. 9.
4. Гальперин, П.Я., Талызина, Н.Ф. Современное состояние теории поэтапного формирования умственных действий / П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина. -Москва: - 1979.
5. Друкер, П.Ф.Энциклопедия менеджмента / П.Ф. Друкер. –Москва, -2004. - 432 с.
6. Загвязинский, В.И. Педагогические творчество учителя / В.И. Загвязинский. - Москва:- 1987. - 160 с.
7. Кларин, М.В. Инновационное образование: Дидактический анализ. –Москва, - 2014. № 6, - 32-39 с.
8. Маркова, А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. - Москва: - 1996. - 312 с.
9. Портер, М. Международная конкуренция / М. Портер. – Москва, - 1993. - 896 с.
10. Пригожин, А.И. Нововведения: стимулы и препятствия / А.И. Пригожин. – Москва, - 1989. - 271 с.
11. Санто, Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. - Москва: 1990. - 296 с.
12. Слостенин, В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А Слостенин. - Москва:- 1997. - 308 с.
13. Соколовский, С.В. Инновации в антропологии / С.В . Соколовский. - Москва: - 2015. - 151с.
14. Твисс, Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. Москва: -1989. - 271 с.
15. Шумпетер, Й.А.Теория развития экономики / Й.А. Шумпетер -Москва:- 2007. - 864 с.
16. Rogers, E. Diffusion of Innovations / E. Rogers. –NY: - 2003. - 576 p.

E-mail: elchin_mamedzade@hotmail.com
Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.,dos. Y.T. Rzayeva*
ped.ü.fəls.dok.,dos. M.Ə. Zamanova

Redaksiyaya daxil olub: 23.04.2021